

Gyömbér Béla¹

Turizmus a hidegháborús hírszerzés szolgálatában

Tourism for Cold War Intelligence

A második világháború lezárultát követően a két szuperhatalom, az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió közötti viszony nem tette lehetővé a globális turizmus kiépülését a két szuperhatalom között. Magyarországon – különösen az 1960-as évekig – rendkívül szigorú szabályok vonatkoztak a külföldre utazásra, illetve az onnan történő beutazásra. A magyar kormány mindent megtett a turizmus ellenőrzésének fokozására. De vajon ez megakadályozta-e az ellenérdekelt hírszerző szolgálatokat, hogy a korlátozott turizmus fedése alatt információt szerezzenek egymás tevékenységéről?

Kulcsszavak: turizmus, hidegháború, CIA, BM, ÁVH

The relationship between the two superpowers, the United States of America and the Soviet Union did not allow the development of global tourism after the end of World War II between the two superpowers. In Hungary, especially until the 1960s, there were very strict rules for travelling abroad. The Hungarian Government has made every effort to strengthen the control over tourism. But did this prevent the intelligence services from gaining information under cover of limited tourism?

Keywords: tourism, cold war, CIA, BM, AVH

Bevezetés

A vizsgált időszak tanulmányozása kapcsán nem megkerülhető egy rövid köz- és társadalomtörténeti kitekintés a korszak megértéséhez. A második világháborút követően ugyanis ekkor ment végbe „a nemzeti vagyon újraelosztásának az a döntő pillanata,

¹ Dr. Gyömbér Béla jogász, ORCID: 0000-0002-5634-7463

amelytől kezdve – legalábbis a kortársak számára úgy látszott – a piacgazdaság, mint rendszer visszafordíthatatlanul megszűnt Magyarországon”.²

A háborút követően éppen csak meginduló idegenforgalom sem volt ez alól kivétel. „1947–1948-tól a vendéglátás kulcshelyei fokozatosan állami kézbe kerültek. 1948 májusától hozzáfogtak Budapest, később a vidék legnagyobb szállóinak államosításához, és belőlük megalapították az Állami Szállodák Üzletigazgatóságát, decembertől pedig a Szállodaipari Nemzeti Vállalatot, amelyeket a Közlekedésügyi Minisztérium fennhatósága alá rendelték.”³ Ez a folyamat pedig értelemszerűen kihatott a turisztikai ipar és az állami szervek későbbi kapcsolatára.

Szociológiai értelemben érdekes kérdés a jelen tanulmányban gyakran idézett fogalmak (például „kapitalista”), továbbá a korabeli statisztikai adatok megfelelő értelmezése és kezelése. Általánosságban elmondható, hogy a kor jogalkotója olyan fogalmakat (is) használt, amelyeket erősen áthatották az ideológiai szempontok.⁴ Másfelől a statisztikai adatok pontossága, és általánosságban, a korabeli adatok objektivitása általában nem feleltethető meg a modern tudomány által elvártaknak.⁵

Többek között – de nem kizárólag – a fent említett közéleti és gazdasági változások (államosítás, kommunista ideológia expanziója) hatására, a második világháborút követően jelentős migrációs folyamatok indultak meg. Különösen az országot elhagyó állampolgárok száma aggasztotta a döntéshozókat. A kormány ezt felismerve már 1945-ben döntött „az útlevéltörvény újabb szabályozásáról,” az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 4.340. M. E. számú rendelete alapján.⁶

A változásokat követően útlevél kiállítására Budapesten kizárólag a budapesti főkapitány, törvényhatósági jogú városban a városi főkapitányság vezetője, megyei városban és községben a megyei főkapitányság vezetője lett jogosult. Ezzel együtt az alispán útlevélkiállítási jogát megszüntették.

További rendelkezésig azonban útlevelet csupán a belügyminiszter engedélyével lehetett kiállítani. A hatóságok a teljesíthetőnek mutatkozó kérelmeket, valamint az útlevél kiállítását megtagadó határozataik ellen benyújtott fellebbezéseket – indokolt javaslattal együtt – a belügyminiszterhez terjesztették fel. A belügyminiszter határozata ellen jogorvoslatnak viszont nem volt helye.

A legális lehetőségek korlátozásával a külföldre történő migráció részben a már korábban is létező, illegális csatornákra terelődött, amelynek szerepe a hírszerző szolgálatok közötti vetélkedésben később jelentősen felértékelődött.

A jelen cikk célja azonban annak bemutatása, hogy az 1960-as évek közepéig milyen módon kísérelte meg nyomon követni és befolyásolni a magyar hírszerzés és elhárítás a külföldi és belföldi folyamatokat, amelyek a turizmust érintették, illetve az ellenérdekelte hírszerző szolgálatok – konkrétan a Központi Hírszerző Ügynökség (a továbbiakban: CIA) – milyen értesülésekkel rendelkezett a Belügyminisztérium és az Államvédelmi Hatóság (a továbbiakban: ÁVH) releváns tevékenységéről.

² MIHÁLYI 2018, 3.

³ MISÓCZKI 2003, 190.

⁴ MAJTÉNYI 2005, 38.

⁵ MAJTÉNYI 2005, 43.

⁶ *Magyarországi Rendeletek Tára 1867–1945* 1946, 549–550.

Szeretném ezért a rendőrség, illetve a tágabb értelemben vett Belügyminisztérium turizmust érintő gyakorlati rendelkezéseit, szervezési, eljárási ismereteit egyfajta történeti áttekintéssel együtt összefoglalni, majd mind magyar levéltári, mind a CIA archívumára hivatkozva konkrét eseteket is bemutatni a vizsgált témakör területéről.

Turizmus

Manapság a turizmus definícióját általában a Kereskedelmi Világszervezet és az Interparlamentáris Unió 1989-ben elfogadott Hágai Nyilatkozatából⁷ eredeztetik, miszerint „a turizmus magában foglalja a személyek lakó- és munkahelyén kívüli minden szabad helyváltoztatását, valamint az azokból eredő szükségletek kielégítésére létrehozott szolgáltatásokat.”

A vizsgált kor hidegháborús sajátosságainak megfelelően természetesen a turizmus volumene és szerkezete is jelentősen eltérő volt napjaink globális és bárki által elérhető turisztikai viszonyaitól. Mint a bevezetőben említettem, az útlevélhez jutás, és egyébként, a szabad helyváltoztatás joga kevesek kiváltsága volt a keleti blokk országokban, így Magyarországon is.

A háború után a nemzetközi idegenforgalom hazánkban lényegében a minimálisra zsugorodott. Az 1950-es évek közepéig alig néhány tízezer fő volt a magyarországi úti céllal érkező beutazók száma. Egészen az 1960-as évek elejéig a klasszikus értelemben vett nemzetközi idegenforgalom zömében a hivatalos utazásokra és rokonlátogatásokra korlátozódott.⁸

Mindazonáltal a turizmus nyitott definíciójába ezek az utazások és látogatások is beletartoznak, hiszen a hivatalos látogatások jelentős része manapság üzleti turizmusként lenne definiálható, míg a rokonlátogatás is egyértelműen a turizmus fogalma alá sorolható.

Arról nem is beszélve, hogy az 1950-es évek második felétől már a „mai értelemben vett” turizmus is elindult, az 1960-as évektől pedig már kifejezetten jelentős volt. Az pedig már csak nézőpont kérdése, hogy vajon a szocialista eredmények propagandája vagy a valutabevételekre kiéhezett gazdasági helyzet állt-e inkább ennek a hátterében.

Rendőrség

A Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok megfigyelése és a turisztikailag fontos területek ellenőrzése jelentős részben a rendőrség feladata volt. A korabeli eljárási jellegű szabályok és viszonyok a rendőrség részére 1948-ban kiadott Szolgálati Szabályzat alapján jól rekonstruálhatók.⁹

⁷ The Hague Declaration on Tourism, World Tourism Organization, Elérhető: www.univeur.org/cuebc/downloads/PDF%20carte/68.%20The%20Hague.PDF (A letöltés dátuma: 2019. 11. 08.)

⁸ KOLLEGA–BEKÉNY–DÁNYI 2000.

⁹ *Szolgálati szabályzat a rendőrség részére* 1948.

Külön szakasz szólt a gyógyfürdőkön és az üdülőhelyeken teljesítendő szolgálat szabályairól. A gyógyfürdő- és üdülőhelyek szállodáiban, vendéglőiben, panzióiban és idényüzleteiben alkalmazott összes idegen előéletét bizalmasan meg kellett vizsgálni. Ezekről az idegenekről és az előéletükre való puhatolás eredményéről nyilvántartást kellett vezetni. A puhatolás eredményeihez képest az idegeneket és érintkezési körüket figyelemmel kellett kísérni.¹⁰

A szállodák, fogadók és penziók vendégeinek idegenrendészet szempontjából való ellenőrzését – lehetőség szerint – tapintattal kellett végezni, és ügyelni kellett arra, hogy ezeket a vendégeket az elkerülhetetlen mértéken túl a rendőrök ne zaklassák, „felesleges kicsinyességekkel nyugalmukat ne zavarják”. Ahogy a szabályzat fogalmazott: „strandolók között a rendőr ne portyázzék”.¹¹

Az őrparancsnok köteles volt az őr területén levő „szállodákat, a penziókat, a találkahelyeket, a tömeglakásokat és nyomortanyákat nyilvántartani”.¹² A szállodában lakó és tartózkodó személyek be- és kijelentése, továbbá a szállodai nyilvántartókönyv vezetése a szálloda felelős vezetőjének kötelessége volt.¹³

A rendőrség tehát folyamatosan felügyelet és ellenőrzés tartotta az idegenforgalmi szempontból jelentős csomópontokat, szolgáltatási szektorokat. A közvetlen helyismeret és kapcsolattartás kapcsán a rendőrség munkája megkerülhetetlen volt, azonban a külföldről érkező látogatókat a Belügyminisztérium más módon is figyelemmel kísérte.

Belügyminisztérium

A rendőrség munkája mellett természetesen a Belügyminisztérium egészének tevékenysége volt a legmeghatározóbb a vizsgált területen. A Magyar Népköztársaság belügyminisztere I. helyettesének 09. számú parancsa (1954. február 27.)¹⁴ alapján a Belügyminisztérium Katonai Elhárító Főosztályát a kormány azért hozta létre, „hogy a fegyveres erőket megvédje a külső és belső ellenséges elemek aknamunkájától, felderítse és leleplezze a fegyveres erőkbe befurakodott kémeket, szabotőröket, diverzánsokat és megakadályozza, hogy fontos katonai és állami titkok az ellenség kezére kerüljenek.”

A parancs szerint „az imperialista hírszerző szervek és a belső reakció, aknamunkájuk végzésében a nyugatosokra, ellenséges beállítottságú régi tisztekre, az imperialista államok hadseregében szolgált személyekre, azok hozzátartozóira, volt határsértők és csempészek, hazaárulást elkövetett személyek rokoni-baráti kapcsolataira [...] támaszkodnak, így tehát a problémakör részben a turizmus kérdését is érintette.”

A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 32. számú parancsa (1957. július 25.)¹⁵ alapján II/2. osztály önállóan végzett elhárító munkát a Külkereskedelmi

¹⁰ Szolgálati szabályzat a rendőrség részére 1948, 133.

¹¹ Szolgálati szabályzat a rendőrség részére 1948, 191.

¹² Szolgálati szabályzat a rendőrség részére 1948, 234.

¹³ Szolgálati szabályzat a rendőrség részére 1948, 238.

¹⁴ MNL – OL XIX-B-1 – 18 411-420.

¹⁵ MNL – OL XIX-B-1 – 39 311-853.

Minisztérium és összes vállalata, a kapitalista államok Magyarországon lévő kereskedelmi képviselői, a Külügyminisztérium és Magyarok Világszövetsége, az IBUSZ Hungaria-Balaton, az Express, az utazási irodák, a Kultúrkapcsolatok Intézete, az Astoria, a Duna és Gellért szálló és a Magyar Vöröskereszt vonatkozásában.

A Budapesti Rendőrfőkapitányság Politikai Nyomozó Osztály kémelhárító alosztálya pedig kémelhárító feladatot végzett az állandó jelleggel Budapesten tartózkodó „kapitalista állampolgárok” ellenőrzésével és a kémgyanúsak feldolgozásával, valamint ellenőrzés alatt tartotta Budapest területén az összes szállodát és mulatókat, kivéve a II/2. osztályhoz tartozó három szállodát.

A II/2. osztály az országos kémelhárító munka megszervezésén, irányításán, ellenőrzésén, és az országos jellegű kémügyek közvetlen feldolgozásán kívül megszervezte az elhárító munkát a kapitalista országokból Magyarországra beutazó turisták, sportolók, kulturális delegációk, kereskedők tekintetében is. Közülük a kémgyanús személyeket és azok gyanús kapcsolatait eleve „aktív feldolgozás” alá vonták.

A 38. sz. belügyminiszteri parancsban (1957. október 5.)¹⁶ foglaltak szerint addigra már jelentős mértékben aktivizálódott az amerikai, angol, nyugatnémet, francia, osztrák hírszerző szervezetek a Magyar Népköztársaság elleni tevékenysége. Ezen tevékenységük során az ellenséges hírszerző szervezetek igyekeznek aktívan felhasználni a különböző delegációk tagjait, vagy kereskedőként, turistaként, rokonlátogatás címén igyekeztek ügynököket beküldeni hazánkba, legalábbis a parancsban foglaltak alapján erre lehet következtetni.

Az őrizetbe vett kémeket, kémgyanús személyeket nemcsak az általuk elkövetett bűncselekményekre kellett a parancs értelmében kihallgatni, hanem az „imperialista hírszerzés” Magyarország és a szocialista tábor más országai ellen folytatott tevékenységének formáiról és módszereiről is.

Az esetleges ügyek ellenőrzés nélkül nem kerülhettek nyilvánosságra. A Belügyminisztérium Központi Tájékoztató és Sajtóosztálya ugyanis nem hozhatott nyilvánosságra anyagot leleplezett kémek ügyében, valamint az imperialista hírszerző szervezetek Magyarország ellen folytatott tevékenységéről, kivéve, ha abba az illetékes operatív osztályok beleegyeztek.

A Magyar Népköztársaság belügyminiszter-helyettesének 33. számú utasítása (1958. november 6.)¹⁷ szerint az addigi ellenőrzési tapasztalatuk alapján megállapítást nyert, hogy szállodákban, fogadóknakban, turistaházakban megszálló személyek ellenőrzése nem felelt meg a rendőri operatív munka követelményeinek.

Az e célra rendszeresített nyomtatványok kitöltése az ellenőrzés alapján felületes volt, a bejegyzett adatok esetenként nem egyeztek meg a személyi igazolvány adataival. A tapasztalatok alapján a szállodai megbízottak gyakran a szállást igénybe vevő személyekkel töltetik ki az űrlapokat.

Az utasítás szerint viszont ezek a bejegyzések sokszor olvashatatlanok voltak, az adatok valóságát nem ellenőrizték, és a lapokat késve vagy egyáltalán nem küldték be a rendőrkapitányságokhoz, felületes volt a priorálás rendszere, amely lehetővé tette „a körözött bűnöző elemek illegális létezését”.

¹⁶ MNL – OL XIX-B-1_az_30_323-332.

¹⁷ MNL – OL XIX-B-1_az_35_512-530.

A követendő eljárásrend szerint ugyanis az űrlapot a szálloda vezetője által megbízott személy a szállást igénylő megérkezésekor köteles volt azonnal, személyesen kitölteni. A kitöltést a személyi igazolvány, külföldi állampolgárok esetén a lakhatási, illetve tartózkodási engedélybe bejegyzett adatok alapján kellett elvégezni.

A kitöltött űrlapokat a megyei székhelyeken és Budapesten a rendőrfőkapitányság központi ügyeletére, járási, városi székhelyeken a rendőrkapitányság ügyeletére, ahol nem volt rendőrkapitányság, ott a helyi rendőrsre kellett eljuttatni.

Azokon a helyeken, ahol szálloda, fogadó, turistaház volt, de rendőri szerv nem, a bejelentőlapon lévő adatokat távbeszélőn kellett bejelenteni a területileg illetékes rendőrkapitányságnak. Az alacsonyabb szintről érkező adatokat a megyei rendőrfőkapitányságok folyamatosan és azonnal jelentették távgépírón a BM Hírközpontnak.

A Belügyminisztérium II/1. osztály 10-140/14-1958 számú jelentése¹⁸ összefoglalta a katonai elhárítás korabeli helyzetét is. A jelentés a turizmus egy speciális ága, a sportturizmus korabeli sajátosságára is rávilágít, amikor arról számol be, hogy „az imperialista hírszerző szervek törekednek kiutazó honvéd sportolók beszerzésére és felhasználására. A honvéd sportolók közül 8 olyan személyt tartunk nyilván, akik nyugati hírszerző szervek ügynökeivel állnak kapcsolatban.”

A 4. sz. belügyminiszteri parancs (1959. március 3.)¹⁹ szerint „számos adat bizonyítja, hogy az imperialista hírszerzőszervek és fedőszerveik, visszaélve a Magyar Népköztársaságnak a békés együttélésre és a konszolidálódásra irányuló politikájával, egyre nagyobb mértékben igyekeznek felhasználni az u.n. legális behatolási lehetőségeket”.

A parancs adatai alapján, 1958-ban 25 700 esetben utazott be „kapitalista állampolgár” hazánkba, és ugyanezen idő alatt 20 200 esetben lépte át magyar állampolgár nyugat felé határainkat. E mellett körülbelül 3350 magyar közlekedési és 3330 osztrák, nyugat-német és jugoszláv közlekedési alkalmazott utazott rendszeresen ki és be határainkon, illetve ezenkívül további körülbelül 800 esetben történt be-, illetve kiutazás a közlekedési szervek vonalán magyar, illetve különböző kapitalista állampolgárok részéről.

Az 1958. év során több megbízható adatot szereztek arra vonatkozóan, hogy az „imperialista hírszerzőszervek – és fedőszerveik – egyre fokozódó erőt vetettek be e lehetőségek felhasználására”. Ráadásul ekkor már a turizmus bővítése került napirendre, ami a parancsban úgy fogalmazódott meg, hogy „az u.n. legális csatornák adta lehetőségek még növekedni fognak, rendkívül nagy súlyt kell fektetnünk a legális csatornák átfogásának alapos megszervezésére”.

A beutazó „kapitalista állampolgárokkal” kapcsolatos minden operatív akciót, beszerzést csak a II/2. osztály vezetőjével előzetes egyetértésben lehetett végrehajtani. Minden egyéb, kapitalista állampolgárokkal kapcsolatos fontosabb hálózati intézkedésről, értesülésről a II/2. osztály vezetőjét kellett tájékoztatni.

A jelentésben foglaltakkal kapcsolatban a II/2. osztály vezetője csak a jelentést adó operatív osztály vezetőjével egyetértésben tehetett intézkedést. Minden operatív osztály vezetője felelős volt azért, hogy operatív területére beutazó „kapitalista

¹⁸ ÁBTL 1.6. – 10-140/14/1958.

¹⁹ MNL – OL XIX-B-1_az_39_915-952.

állampolgár” itt-tartózkodása alatt megfelelő ellenőrzés alatt álljon. A beutazási kérelmek elbírálása során azonban az elhárítás szempontjait össze kellett egyeztetni a „Magyar Népköztársaság általános politikai és gazdasági érdekeivel”.

A Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság (a továbbiakban: KEOKH) és Útlevel Osztály vezetője időben értesítette az illetékes osztályokat, ha „kapitalista állampolgárok” beutazási engedélyt kértek, továbbá akkor is, amikor az engedély megadása után az illetők átlépték a Magyar Népköztársaság határát.

Irányelvként szem előtt kellett tartani, hogy „kompromitált személy – ha csak fontos politikai, vagy népgazdasági érdek meg nem kívánta – ne utazzék ki”. Nagyobb csoportok kiutazását hálózattal kellett biztosítani. A központi és megyei osztályok szervezték meg, hogy az operatív területükről kapitalista országokba kiutazott magyar állampolgároktól, hazatérésük után, maximális mértékben katonai, politikai, gazdasági és elhárítási adatokat szerezzenek.

A miniszteri parancs végrehajtási utasítása szerint a „kapitalista állampolgárok” ellenőrzése és elhárítása céljából hálózatot szerveztek a külkereskedelemben, a Külügyminisztériumban, az IBUSZ-nál, az idegenforgalmi szállodákban, a Kulturkapcsolatok Intézeténél és olyan társadalmi szervezetekben és körökben, amelyek a felsorolt kategóriákba tartozó „kapitalista állampolgárokkal” érintkeznek. Az ellenőrzési folyamatban a II. Főcsoportfőnökség szinte minden osztálya szerepet kapott.

Az eljárásrend szerint a beutazni kívánó „kapitalista állampolgárok” vízumkérelmeit és a kiutazó magyar állampolgárok útlevelkérelmeit a KEOKH Útlevel Osztály küldte meg az illetékes operatív osztálynak véleményezés végett, és a véleményezést 48 órán belül el kellett készíteni. Amennyiben a „kapitalista állampolgár” az átutazó vízumban meghatározott időpontig nem hagyta el az ország területét, a Határőrség erről azonnal értesítette a KEOKH Útlevel Osztály vezetőjét.

Az ideiglenes jelleggel, hivatalos ügyben Magyarországon tartózkodó „kapitalista állampolgárok” egyéni ellenőrzését és elhárítását már a beutazásuk előtt kellett előkészíteni. A megfelelő objektumban vagy társadalmi szervezetben hálózatot is kellett e célra szervezni. Biztosítani kellett továbbá azt is, hogy az esetleges hivatalos tárgyalásokon hálózati személy is részt vegyen.

El kellett érni, hogy a tárgyalásvezető, vagy aki a külföldivel legtöbbet érintkezik, a róla szerzett tapasztalatairól emlékeztetőt írjon. Amennyiben szükséges, a külföldit a hivatalos tárgyalás után hálózat útján, ellenőrzés céljából „kalauzolni” kellett. Általában arra kellett törekedni, hogy az illető a lehető leghosszabb ideig közvetlen hálózati ellenőrzés alatt álljon.

Az egyéni és csoportos turisták ellenőrzésére biztosítani kellett, hogy az idegenforgalmi szállodákban kiépített speciális hálózat állandóan ellenőrizze a kapitalista államokból érkező turistákat. A munka jobb megszervezése céljából ki kellett jelölni azokat a szállodákat, amelyek kapitalista állampolgárokat fogadhatnak, és ezekbe „szállodatitkár” minőségben titkos állományú operatív tisztet kellett beállítani.

A csoportosan beutazó „kapitalista turisták” mellé kísérlőnek minden esetben hálózatot kellett beállítani. Az egyéni turisták esetében az IBUSZ-on keresztül törekedni kellett arra, hogy kísérlők legyenek mellettük. Az utaztatást végző külföldi személyek, kapitalista állampolgárságú vasutasok, hajósok, légitforgalmi társaságok alkalmazottjait külön hálózatok hárították el.

Rokonlátogatás esetében a Budapesti Osztály és a megyei kémelhárító alosztályok – miután a KEOKH-tól értesültek a vízumkérelmekről – alaposan ellenőrizték, hogy a beutazó valóban rokoni kapcsolatban van-e a megadott személlyel. Ezek után megszervezték, hogy megfelelő konspirált ellenőrzést tudjanak gyakorolni az érkező külföldivel kapcsolatban.

Ha viszont hálózati személy kapott lehetőséget a kiutazásra, akkor – amennyiben nem konkrétan hírszerzés vagy elhárítás céljából utazott ki – általános hírszerző és elhárító jellegű feladatok végrehajtásával bízták meg.

A hivatalosan kiutazó személyt a visszatérését követően kikérdezték, méghozzá többek között arról, hogy

- milyen különleges elhárító jellegű intézkedéseket észlelt,
- volt-e olyan személy, aki hírszerzésre, disszidálásra célzást tett,
- milyen gyanúsnak látszó kapitalista személlyel ismerkedett meg,
- milyen disszidens magyarokkal ismerkedett meg,
- milyen jelentősebb kapitalista állampolgárt ismert meg,
- általános észrevételeiről az illető kapitalista ország életmódjáról,
- egyéb fontosnak vagy érdekesnek tartott megfigyeléseiről,
- esetleges javaslatairól.

Amennyiben pedig a hivatalosan kiutazó nem hálózati személy volt, „de személyi tulajdonságainál és politikai megbízhatóságánál fogva alkalmas volt arra, hogy különböző, a hírszerzés és elhárítás céljából értékes dolgokat megfigyeljen vagy megállapítson”, akkor meg kellett bízni ilyen feladattal, és hazaérkezése után írásban kellett kérni tőle a beszámolást.

Csoportos kiutazásoknál minden esetben biztosítani kellett, hogy a csoportban hálózati személy legyen. Az elhárítás során Jugoszlávia azonos elbírálás alá esett a kapitalista államokkal. Ennek megfelelően a fentiekben felsorolt intézkedések Jugoszláviára, illetve a jugoszláv állampolgárookra is vonatkoztak.

A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 0016. számú parancsa (1961. augusztus 7.)²⁰ már fokozódó idegenforgalomról, és ezzel párhuzamosan, fokozódó elhárítási feladatokról számolt be. Mint a parancsban olvasható, „jelentősen szélesítettük diplomáciai, gazdasági, kulturális stb. kapcsolatainkat a kapitalista országokkal. Hazánk és a kapitalista országok közötti idegenforgalom az utóbbi években nagymértékben megnövekedett. A ma már sok tízezres tömeget magában foglaló idegenforgalom jelentős politikai tényezővé vált”.

„Az imperialista hatalmak [...] aknamunkájuk végzésénél mind fokozottabban használják fel az idegenforgalom növekedése révén részükre adódó lehetőségeket. A legintenzívebben az Amerikai Egyesült Államok, valamint Nyugat-Németország, Anglia, Franciaország és Jugoszlávia hírszerző és elhárító szervei dolgoznak ellenünk.”

„Jelentős azonban más NATO államok és Ausztria szerveinek ellenséges tevékenysége is. Az ellenséges hírszerző szervek az idegenforgalom adta lehetőségeket katonai, politikai és gazdasági hírszerzésre, lélektani hadviselésre (propagandára) és a belső reakció támogatására használják fel.”

²⁰ MNL – OL XIX-B-1_az_46_317-329.

„Céljaik elérése érdekében beszerzéseket hajtanak végre a hazánkba rendszeresen, vagy hosszabb időre beutazó állampolgáraik között. Beutazzatják ügynökségüket és hírszerző tisztjeiket is. Nagy mennyiségben és sokszor jelentős adatokat gyűjtenek egyszerű szemrevételezés útján, gépkocsiban, vagy testen hordozott mérőműszerek segítségével.”

A parancs ezzel párhuzamosan nem volt elégedett az elhárítás eredményességével, mondván az idegenforgalom által érintett területeken hiányos a hálózatépítő munka, és kevés a kémgyanús személyek bizalmát megnyerni képes, idegen nyelvet beszélő, ellenőrzött ügynök, lassú és sablonos a feldolgozó munka.

Ráadásul az idegenforgalommal kapcsolatos politikai és gazdasági érdekeket sértette, hogy a szervek az operatív alapelveket és az ide vonatkozó rendeleteket megsértve, sokszor bürokratikus, helyenként kulturálatlan magatartást tanúsítottak. A problémákra a legfontosabb megoldást az ellenséges hírszerző szervezetbe való beépülésben látták.

Nagy gondot kellett fordítani a nyelveket tudó, művelt ügynökök beszerzésére, és a már meglévők továbbképzésére is. Alkalmazásukkal olyan helyzetek kidolgozására kellett törekedni, amelyek „leleplezik az ellenséges tevékenységet és lehetőséget adnak az ellenséges szervezetbe való beépülésre”. Az állami és hivatali titkok védelme érdekében pedig minden területen ellenőrizni kellett a TÜK (titkos ügykezelés) előírásainak végrehajtását. Hogy utóbbi nem sikerült maradéktalanul, arra konkrét példát is bemutatok a későbbiekben.

Az esetleges túlkapasok megelőzése érdekében a beutazó külföldi állampolgárokkal kapcsolatos összes operatív és adminisztratív intézkedést „a párt politikájának megfelelően, kulturálatlan kellett végezni”. Ügyelni kellett tehát arra, hogy az ellenséges tevékenység üldözése ne okozzon „kémhisztériát”, és általánosságban se akadályozza az idegenforgalmat.

A „kapitalista külföldre” utazó magyar állampolgárok ellenőrzésével kapcsolatban a Magyar Népköztársaság Belügyminiszter-helyettesének 005. számú parancsa (1962. március 26.)²¹ úgy rendelkezett, hogy a magyar állampolgárok kapitalista országokba, 6 hónapnál hosszabb időre kiutazó csoportját — külföldi tartózkodásuk idején — hálózati úton is biztosítani kellett.

Egyénileg kiutazó magyar állampolgárok esetében, amennyiben a kiutazó személyi körülményei azt mutatták, hogy operatív elhárítási vagy hírszerzési feladatok elvégzése céljából felhasználható volt, akkor intézkedni lehetett a beszerzéséről vagy beszerzés nélküli megbízás egyes feladatainak elvégzéséről.

Turizmus a gyakorlatban

A Belügyminisztérium részéről kifejezetten a turizmussal kapcsolatos szabályok is kibocsátásra kerültek. Részben ilyen volt a Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 006. számú parancsa (1962. augusztus 30.),²² amely a Budapesten és az ország

²¹ ÁBTL 4.2. – 10-23/5/1962.

²² ÁBTL 4.2. – 10-22/6/1962.

különböző részein épületeket, műemlékeket, szobrokat, tájrészleteket és egyéb létesítményeket fényképező vagy filmre vevő hivatásos, illetve amatőr fényképészek, filmesek „problémakörével” foglalkozott.

A parancs szerint az idegenforgalmunk növekedésével ezeknek a személyeknek a száma egyre emelkedett, a problémát pedig az okozta, hogy egyes területek, létesítmények fényképezését, filmezését tiltó egységes szabályozás hiányában „rendőreink számos esetben indokolatlanul zaklatták azokat, akik különböző helyeken (például Parlament, Halászbástya stb.) fénykép, vagy filmfelvételeket készítettek”.

Eljárásuk során a felvételt készítőktől vagy a fényképezőgépet, vagy a filmet elvették, és különböző helytelen intézkedéseket foganatosítottak arra való hivatkozással, hogy az adott terület fényképezése tilos. A helytelen gyakorlatot azzal kívánták megszüntetni, hogy taxatíván rögzítették a tiltott területeket, egyébként pedig a fényképezés és filmfelvétel-készítés engedélyezett lett. A tilalmat megszegőktől viszont a felvételeket úgy kellett elvenni, hogy azok előhívhatók legyenek.

Egy 1964-ben kiadott belügyminiszter-helyettesi utasítás²³ szerint „hazánk nemzetközi kapcsolatainak bővülése, népünk életszínvonalának emelkedése évről-évre növeli a Balaton, a Velencei-tó és más üdülőhelyek látogatottságát”. A forgalom növekedése pedig szükségessé tette a rendőri biztosítás hatékonyabb megszervezését is.

Az idegenforgalom felé óvatos nyitást jeleztek a határ menti idegenforgalmi események kapcsán kiadott parancsok, amelyek során 24–48 órás tartózkodási engedélyt adtak ki egy-egy idegenforgalmi eseménnyel érintett város területére. Ilyen parancsot adtak ki például az 1964. évben megrendezett Szegedi Ünnepi Játékokra tekintettel.²⁴ A parancs közvetlen előzménye az volt, hogy hasonló engedélyt kaptak külföldi állampolgárok Sopron, Kőszeg és Szombathely meglátogatására.²⁵

A turisztikai akció olyan jól sikerült, hogy végül több ezer külföldi állampolgár utazott be az országba a könnyített lehetőségek felhasználásával. „A beutazó külföldi állampolgárok elismerését váltotta ki a BM. szervek kulturált- és gyors intézkedései is.” A cél ekkor már az volt, hogy „a külföldi állampolgároknak több lehetőséget biztosítsunk hazánkban való tartózkodásra és tovább növeljük a beutazások által kiváltott pozitív hatást”.

Pedig a Magyar Népköztársaság Belügyminiszter-helyettesének 0016. számú utasítása (1964. május 27.)²⁶ alapján igencsak tartottak a beutazási engedélyek kibocsátásával kapcsolatos veszélyektől, mondván „egyes külföldi személyek a Magyar Népköztársaság elleni ellenséges tevékenységük álcázására kihasználhatják. [...] Várható, hogy a beutazási lehetőséget felhasználva folyamatos megfigyelés alá vonják az e területen lévő szovjet és magyar katonai egységeket”.

Az érintett megyék területére történő csoportos utazás esetén hálózati és egyéb lehetőségek felhasználásával is biztosítani kellett a külföldiek és magyarok között

²³ A Magyar Népköztársaság Belügyminiszter-helyettesének 0013. számú utasítása (1964. május 13.) ÁBTL 4.2. – 10-24/13/1964.

²⁴ A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 0033. számú parancsa (1964. július 18.) ÁBTL 4.2. – 10-21/33/1964.

²⁵ A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 0012. számú parancsa (1964. július 18.) ÁBTL 4.2. – 10-22/12/1964.

²⁶ ÁBTL 4.2. – 10-24/16/1964.

létrejött gyanús kapcsolatfelvétel felderítését, másik oldalról viszont „a beutazók ellenőrzése mellett az adott lehetőséget hasznosan fel lehetett használni támadólagos feladatok végrehajtására is”.

Az engedélyek kibocsátása kapcsán annyira tartottak attól, hogy a külföldi állampolgárok ellenséges propagandamunkát folytatnak, vagy hogy a beutazási könnyítést kémkedésre, egyéb bűncselekmények elkövetésére használják fel, hogy a Magyar Népköztársaság Belügyminiszter-helyettese, 0017. számmal, újabb utasítást (1964. június 1.)²⁷ bocsátott ki.

A külföldiek által elkövetett bűntettek miatti büntetőeljárások megindításában való döntést a megyei főkapitányok hatáskörébe utalták. Külföldi állampolgár őrizetbe vétele – a fennálló rendelkezések alapján – csak a Legfőbb Ügyészség hozzájárulásával történhetett. A külföldi állampolgár őrizetbe vételét géptávirón „sürgős” jelzéssel jelentették a BM. II/I. csoportfőnököknek.

Az ideiglenes engedélyek kibocsátása 1965-ben már egyetlen paranccsal²⁸ történt Pécs, Siklós, Sopron és Szeged vonatkozásában. Sőt, az ausztriai Mörbischben 1965. július 1-jétől augusztus 31-éig megrendezett Fertő-tavi vízi játékokra Győr-Sopron megyéből 1500 fő, Vas megyéből 1500 fő – az IBUSZ szervezésében, kollektív úti-okmánnyal – egy napi időtartamra kiutazhatott.

Magyar elhárítás

A fentiekben bemutatott szabályok alapján jól kirajzolódik az a folyamat, amely megelőzte a turizmus késő Kádár-kori expanzióját. A „kapitalista külföldre” és az onnan a Magyar Népköztársaságra történő ki- és beutazás bürokratikus szabályai szigorúak voltak, és szinte minden esetben a belügyi szervek szoros felügyelete és ellenőrzése alatt történt.

A szabályok betartatása, az állomány felkészültsége, a szabályok gyakorlati alkalmazása kapcsán a visszaellenőrzések azonban gyakran túlkapaszkodásokat, szabálytalanságokat tártak fel. A külföldi hírszerző szolgálatok viszont aktívan kihasználták minden lehetséges csatornát az információszerzésre – amit a záró fejezetben mutatok be –, a kérdés, hogy erről a magyar szervek mikor és milyen minőségű információkkal rendelkeztek.

Egy 1958. október 30-án, a BM II/2. alosztálya által írt feljegyzés szerint az Amerikai Egyesült Államok katonai hírszerzésének Nyugat-Németországban lévő központja aktívan foglalkozott ügynökök illegális Magyarországra küldésével. Az illegálisan Magyarországra küldött ügynökök az országban rövid ideig tartózkodtak, és az ellenséges hírszerző szerv megbízásából kémtevékenységet folytattak.

Az irat szerint „az utóbbi időben az amerikai hírszerzés több ügynöke lett őrizetbe véve, akiket illegálisan küldtek az országba. Az őrizetbe vett ügynökök egybehangzó vallomása szerint az amerikai hírszerzés külföldön készített hamis személyi

²⁷ ÁBTL 4.2. – 10-24/17/1964

²⁸ A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 0024. számú parancsa (1965. június 8.) ÁBTL 4.2. – 10-21/24/1965.

igazolvánnyal látta el őket. Utasításba kapták, hogy a hamis személyi igazolvány felhasználásával magyarországi tartózkodásuk alatt szállodákban szálljanak meg. Rokoni és egyéb kapcsolataikkal nem érintkezhetnek”.

Az államtitok megőrzéséről szóló 3058/1962 sz. Korm. határozat végrehajtásáról szóló Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 3115/1963. sz. határozat²⁹ megemlíti, hogy az Alumíniumipari Tervező Vállalat egyik osztályvezetője aktatáskájában engedély nélkül magával vitt a munkahelyén használt állam- és szolgálati titkot képező ügyiratokat.

Ezt követően, egy nyugatnémet kereskedelmi utazóval lebonyolítandó tárgyaláson – amelyről vezetői nem tudtak – az aktatáska elveszett. A találkozás egy zenés szórakozóhelyen történt. Az érintett 1963-ig, vagyis a titkos jelentés elkészültéig volt az Alumínium Tervező Vállalat bányászati főosztályvezetője és létesítményi főmérnöke.

A Magyar Népköztársaság Belügyminisztériumának 10-185/1965. sz. jelentésében (amely az az államtitok fokozottabb védelméről szóló 2027/1963³⁰ számú kormányhatározat végrehajtásáról szól) az olvasható, hogy 1964-ben mintegy 600, államtitkokkal foglalkozó személy tett magánutazást nyugati országokba.

Közülük 400-an jelentős államtitkok ismeretében voltak. Ebből 7 személy jogellenesen „kinn maradt,” 4-en pedig az engedélyezett idő után tértek vissza. Eközben a nyugati országokból hivatalosan beutazók üzemlátogatásai emelkedő tendenciát mutattak.

A Kohó- és Gépipari Minisztérium (a továbbiakban: KGM) területére 1963-ban 1450, a NIM (Nehézipari Minisztérium) területére 1136, 1964-ben összesen 1000 fővel több nyugati szakember utazott be. Esetenként olyan üzemeket, üzemszerveket is megmutattak nekik, amelyek megtekintését látogatásuk célja nem indokolta. A KGM-hez tartozó összes hadiüzemet meglátogatták a nyugati szakemberek.

Az előző fejezetben bemutatott fényképfelvétel és filmfelvétel készítésével kapcsolatos viszonylagos engedékenységek két évvel később már meg is változott. A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 0010. számú utasítása (1964. június 30.)³¹ ugyanis már úgy rendelkezett, hogy a kapitalista országok hírszerzése a hazánkba jó szándékkal beutazó kereskedők, rokonlátogatók és turisták között rejti el ügynökeit, akiknek a feladata katonai, hadiipari objektumokról, harci eszközökről, katonai mozgásokról fényképeket, filmfelvételeket és vázlatokat készíteni.

Az utasítás ezért kibővítette a fényképezési tilalom alá eső területeket, és engedélyezte, hogy a megyei (budapesti) főkapitányok helyileg jelöljék ki azokat a további objektumokat, amelyek ugyancsak a tiltó rendelkezések alá esnek. A tilalmat megszegőket eljárás alá vonták, de már az is elegendő volt, ha „a magatartásukból arra lehet következtetni”, hogy a tiltott objektumot szemrevételezik: őket igazoltatni kellett, és „eltanácsolták” a környékről.

1965 második felére jelentős átszervezések történtek a Magyar Népköztársaság belügyminiszter-helyettesének 0015. számú utasítása (1965. augusztus 23.)³² alapján. „Az idegenforgalom területén folytatott kémelhárítás színvonalának

²⁹ MNL – OL XIX-A-83_b_326_3096_3160__pages 215–223.

³⁰ MNL – OL XIX-A-83_b_374_3001_3040__pages 266–278.

³¹ ÁBTL 4.2. – 10-22/10/1964.

³² ÁBTL 4.2. – 10-24/15/1965.

és eredményességének fokozása érdekében [...] a BRFK Politikai Osztálya az ellenőrzése alatt tartott valamennyi budapesti szállodát, amelyekben külföldiek megfordulnak, további tartás végett 1965. október 31-ig a BM III/II- 3. Osztálynak” át kellett adnia.

A külföldiek által leginkább látogatott 11 budapesti szórakozóhely elhárítását ezt követően ugyancsak a BM III/II- 3. osztály végezte. Továbbá arról is rendelkezett az utasítás, hogy a vezető nélkül bérelhető, elsősorban kapitalista országok beutazó állampolgárai által használt, XX forgalmi rendszámú személygépkocsik és a külföldieket szállító autóbuszok üzemeltetését a MÁVAUT a legrövidebb időn belül egy részlegbe vonja össze.

Amerikai hírszerzés

Az eddig bemutatott szabályok, a turizmust övező bürokrácia és a kapitalista állampolgárokkal kapcsolatos óvatosság látszólag jól megfeleltethető a kommunista rendszert általában övező sztereotípiákkal. Az utóbbi időben elérhetővé vált CIA-archívum iratanyagából azonban egy olyan kép rajzolódik ki, miszerint a kommunista rendszer félelmei egyáltalán nem voltak alaptalanok.

Egy 1952. február 4-én keletkezett CIA-jelentés³³ részletesen beszámolt a Magyarországon belüli vasúti utazások kapcsán megfigyelt elhárítási intézkedésekről. Az ÁVH embereinek intenzív jelenlétét figyelték meg a vasútállomások területén és vonatok fedélzetén egyaránt. Feladatuk az embercsempészás, a szabotázsakciók megakadályozása volt.

A jelentés szerint, 1950 decemberétől az ellenőrzés fokozását figyelték meg a Budapest–Pécs-, Budapest–Nagykanizsa-, Budapest–Szeged- és különösen Budapest–Győr-vonalakon. A határokhoz közeledve az ellenőrzés tovább fokozódott, egyes területeken a tartózkodásra vonatkozó külön engedéllyel is rendelkezni kellett. A katonailag fontos vonalak mellől pedig katonai megfigyelőket jelentettek, akik néhol mindössze 100 méterre álltak egymástól.

Egy 1953. április 13-án keletkezett jelentés³⁴ alapján az is kijelenthető, hogy kereskedelmi célú tárgyalások megrendezett koreográfiáját a CIA pontosan ismerte. A nyugati üzletembereket a Duna Hotelben szállásolták el (ahol ugyebár a II/2. osztály közvetlenül végzett elhárító tevékenységet).³⁵ Ők pontosan meghatározott protokoll szerint vehették fel a kapcsolatot a magyar külkereskedelmi vállalatok képviselőivel.

A jelentés nem részletezi az információk forrását, de megjegyzi, hogy a magyar külkereskedelmi vállalatok vezetőivel folytatott beszélgetések során minden esetben jelen voltak a kommunista párt képviselői, akik folyamatosan megfigyelték az elhangzottakat. Ennek ellenére sikerült (vagy legalábbis úgy vélték) például a MASPED vezetőivel „szabadon” beszélniük.

³³ CIA-RDP82-00457R010100190002-1, Elérhető: www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R010100190002-1.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 07. 08.)

³⁴ CIA-RDP80-00810A000900170003-1, Elérhető: www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP80-00810A000900170003-1.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 07. 08.)

³⁵ Ilyen volt az Astoria, a Duna és a Gellért szálló.

1953-ban a CIA már aktívan szervezte a magyar külkereskedelmi hálózatok megfigyelését, amelyet hírszerző és elhárító szempontból is fontosnak tartottak. Tudomásuk volt az üzleti utazások területén az ÁVH beszerző³⁶ és elhárító tevékenységéről is, a megfigyelt budai „orgiákról” („Nite Club Paprika Csardas”), alkoholmámorban átmulatott éjszakákról és a folyamatos lehallgatásokról egyaránt.³⁷

A CIA nemcsak Magyarországon, hanem egész Európában nyomon követte a magyar üzleti utazásokat, megfigyelte a külkereskedelmi hálózat kiépülését, amikor tudott, akkor igyekezett az üzleti utakkal kapcsolatban terhelő információkat gyűjteni, legyen szó akár magyar külképviselőt amerikai autójáról vagy épp a frankfurti Ellis-Elliot „hotel” hölgyvendég-szolgálatával kapcsolatos viszonyokról.³⁸

Az Amerikai Egyesült Államok tehát igen aktívan igyekezett hírszerző és elhárító tevékenységet folytatni a Magyar Népköztársasággal szemben, ami természetesen teljes mértékben megfelelt a hidegháborús állapotoknak. A fenti tevékenység vonatkozásában jelenleg mindenestre az üzleti utazásokra fókuszáltan állnak rendelkezésre bővebb információk.

Ennek ellenére bizonyos, hogy a turizmus „hagyományosabb” területeit is nyomon követte a CIA, 1955. május 12-én például arról szólt egy jelentés,³⁹ hogy a magyar kormány nagyobb csoportnyi osztrák állampolgár számára tervez utazást szervezni Budapestre és a Balatonra, sport- és vadászprogramokat kínálva.

Ezzel együtt tudomást szereztek arról is,⁴⁰ hogy újraaktiválták az IBUSZ bécsi kirendeltségét. Néhány hónappal később, 1955. augusztus 23-án hallomásból arról is információt szereztek, hogy a kelet-berlini magyar követség vízumot tervez kibocsátani nyugat-német állampolgárok számára. A vízumot elsősorban olyan személyeknek szánták, akiknek nem volt múltbéli kapcsolatuk az országgal.

Egy 1957. március 18-ai jelentés szerint még egy konkrét magyarországi turista-hotel felépítése is szóba került, hírszerzési együttműködésért cserébe.⁴¹ A turizmus fellendítése mögött egyébként, a magyar kormányzati iratok szerint a szocialista eredményeket hirdető állami propaganda, a CIA elemzői szerint viszont elsődlegesen a valutabevételek – egyáltalán nem megalapozatlan – reménye állt.

Következtetések

A hidegháború legsötétebb éveiben a bipoláris világrend szemben álló felei az élet minden területét felhasználták a hírszerzés érdekében, ez alól pedig nyilvánvalóan

³⁶ Operational/Zipper. Elérhető: www.cia.gov/library/readingroom/docs/TRISKA%2C%20HELMUT_0055.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 07. 08.)

³⁷ Részletek a Nazi War Crimes Disclosure Act kapcsán nyilvánosságra hozott aktákból, lásd bővebben: www.cia.gov/library/readingroom/docs/TRISKA%2C%20HELMUT_0024.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 07. 08.) www.cia.gov/library/readingroom/docs/TRISKA%2C%20HELMUT_0023.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 07. 08.) www.cia.gov/library/readingroom/docs/TRISKA%2C%20HELMUT_0035.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 07. 08.)

³⁸ www.cia.gov/library/readingroom/docs/TRISKA%2C%20HELMUT_0035.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 07. 08.)

³⁹ CIA-RDP80-00810A006600430007-8, www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP80-00810A006600430007-8.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 07. 08.)

⁴⁰ CIA-RDP82-00046R000500280005-1, www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00046R000500280005-1.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 07. 08.)

⁴¹ www.cia.gov/library/readingroom/docs/KARMASIN%2C%20FRANZ_0017.pdf

nem képezhetett kivételt a turizmus területe sem, amely értelemszerű csatornája volt a hírszerző tevékenységnek.

A kezdetben rendkívül korlátozott mértékű hazai idegenforgalom az 1960-as évektől jelentősen kibővült, amely mögött az állami propaganda, a potenciális valutabevételek és a hírszerzési csatornák fenntartása egyaránt szerepet játszott.

Ezeket a legális csatornákat mind Magyarország, mind a nyugati hatalmak, mind a szovjet érdekszféra igyekezett befolyása és ellenőrzése alatt tartani, amely kapcsán természetesen igen eltérő lehetőségekkel rendelkeztek. Hasonlóan igaz mindez az illegális csatornákra is, amelynek bemutatása nem témája a cikknek.

Az elemzett források alapján kijelenthető, hogy az Amerikai Egyesült Államok minden eszközt megragadott a magyar hírszerzési hálózatok kiépülésének megfigyelésére, és többé-kevésbé pontos ismeretekkel rendelkezett a legfontosabb területeken.

A sztereotipikusan túlbuzgónak, szigorúnak és bürokratikusnak tartott magyar szabályozás, amelyet ráadásul túlkapások és szakmaiatlanság is megterhelte, ilyen értelemben, nem minden alap nélkül született meg. Más kérdés, hogy a gyakorlatban ez hogyan tudott érvényesülni, hiszen a visszamérések szinte minden esetben hiányosságokat tártak fel.

Érdekes megfigyelni azt a kettősséget, amely kirajzolódik abból, hogy a magyar hírszerzés épp ugyanazokkal a módszerekkel és elvekkel próbált információt szerezni, amelynek elhárítását nemegyszer ugyanabban a normában rendelte el.

Az 1964-ben kiadott ideiglenes tartózkodási engedélyek kibocsátásának előkészítése nyomán pedig kis túlzással állítható, hogy a Magyar Népköztársaság biztonságára nézve a „kapitalista katona” után a második legveszedelmesebb veszély talán a „kapitalista turista” lehetett.

Felhasznált irodalom

- KOLLEGA TARSOLY István – BEKÉNY István – DÁNYI Dezső szerk.(2000): *Magyarország története a XX. században (1996–2000)*. Szekszárd, Babits Kiadó.
- Magyarországi Rendeletek Tára 1867–1945* (1946). Budapest, Belügyminisztérium.
- MAJTÉNYI György (2005): Az értelmezés hatalma és a hatalom értelmezése. Az 1945 utáni társadalomtörténet fogalmi nyelvéről. *Korall*, 2005. évi 19–20. sz. 37–52.
- MIHÁLYI Péter (2018): *Rendszerváltás és elitcsere 1945 után*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet.
- MISÓCZKI Lajos (2003): Turizmus a Rákosi-rendszerben. In Katona András szerk.: *Közlekedés a Kárpát-medencében. Újabb kutatási eredmények*. Budapest, Közlekedési Múzeum.
- Szolgálati szabályzat a Rendőrség részére* (1948). Budapest, Belügyminisztérium.

Internetes források

- The Hague Declaration on Tourism, World Tourism Organization, Elérhető: www.univeur.org/cuebc/downloads/PDF%20carte/68.%20The%20Hague.PDF (A letöltés dátuma: 2019. 11. 08.)
- Central Intelligence Agency
CIA Nazi War Crimes Disclosure Act Special Collection: HELMUT, Triska. Elérhető: www.cia.gov/library/readingroom/docs/TRISKA%2C%20HELMUT_0035.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 07. 08.) www.cia.gov/library/readingroom/docs/TRISKA%2C%20HELMUT_0024.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 07. 08.) www.cia.gov/library/readingroom/docs/TRISKA%2C%20HELMUT_0023.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 07. 08.)
- CIA Nazi War Crimes Disclosure Act Special Collection: KARMASIN, Franz. Elérhető: www.cia.gov/library/readingroom/docs/KARMASIN%2C%20FRANZ_0017.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 07. 08.)
- CIA-RDP82-00457R010100190002-1. Elérhető: www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R010100190002-1.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 07. 08.)
- CIA-RDP80-00810A000900170003-1 Elérhető: www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP80-00810A000900170003-1.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 07. 08.)
- Operational/Zipper. Elérhető: www.cia.gov/library/readingroom/docs/TRISKA%2C%20HELMUT_0055.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 07. 08.)
- CIA-RDP80-00810A006600430007-8 Hungarian Plans for Increased Austrian Tourist Travel to Hungary. Elérhető: www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP80-00810A006600430007-8.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 07. 08.)
- CIA-RDP82-00046R000500280005-1. Elérhető: www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R010100190002-1.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 07. 08.)

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára

- ÁBTL 1.6. – 10-140/14/1958
ÁBTL 4.2. – 10-21/24/1965
ÁBTL 4.2. – 10-21/33/1964
ÁBTL 4.2. – 10-22/10/1964
ÁBTL 4.2. – 10-22/12/1964
ÁBTL 4.2. – 10-22/6/1962
ÁBTL 4.2. – 10-23/5/1962
ÁBTL 4.2. – 10-24/13/1964
ÁBTL 4.2. – 10-24/15/1965
ÁBTL 4.2. – 10-24/16/1964
ÁBTL 4.2. – 10-24/17/1964

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

MNL – OL XIX-B-1 az_30_323-332 (XIX-B-1-az-6-200/38-1957)

MNL – OL XIX-B-1_az_35_512-530 (XIX-B-1-az-10-24/33/1958)

MNL – OL XIX-B-1_az_39_915-952 (XIX-B-1-az-10-21/4/1959)

MNL – OL XIX-B-1_az_39_311-853 (XIX-B-1-az-10-1131/1959)

MNL – OL XIX-B-1_az_46_317-329 (XIX-B-1-az-10-21/16/1961)

MNL – OL XIX-B-1_az_18_411-420 (XIX-B-1-az-2-1892/1954)

MNL – OL XIX-A-83_b_326_3096_3160__pages215-223 (XIX-A-83-b-3115/1963)

MNL – OL XIX-A-83_b_374_3001_3040__pages266-278 (XIX-A-83-b-3027/1965)